

Potrebujeme nadnárodnú víziu

(1998)

Maďarský prezident Árpád Göncz sa mal vyjadriť o Slovensku, že sa podobá šípu medzi Východom a Západom. Ide len o to, či poletí z Východu na Západ, alebo zo Západu na Východ. Píše o tom bývalý rakúsky vicekancelár Erhard Busek v knihe *Mitteleuropa*. Je to noblesná predstava o Slovensku. Na druhej strane, viem si predstaviť znepokojenie Maďarska zo šípu za jeho severnou hranicou, poletujúceho nevedno kam.

Pod metaforickými obrazmi z oblasti geopolitiky žijú vedľa seba Slováci a Maďari, nechystajú sa nikam vyletieť ani odletieť a táto konferencia je o tom, ako majú vedľa seba žiť čo najlepšie.

Osem rokov po páde komunizmu v strednej Európe sa stále ešte hľadá model vzájomných vzťahov národov v tejto časti kontinentu. Slováci a Maďari majú výhodu pri hľadaní modelu vzájomných vzťahov v tom, že majú za sebou viac než tisícročnú históriu spolužitia. Žili sme vedľa seba v dobrom aj v zlom a tento odkaz minulosti sa premieta aj do denného života Slovákov aj Maďarov tam, kde žijú vedľa seba aj teraz. Ale vyvarujme sa vytvárať model vzájomných vzťahov iba na základe akýchsi teoretických, morálnych, alebo ideologických východísk. Vzájomné vzťahy národov a štátov formuje mnoho okolností a veľmi významný z nich je mocenský potenciál oboch štátov. Úlohou politológie, historiografie a najmä morálky je kultivovať vplyv všetkých okolností, ovplyvňujúcich medzištátne vzťahy, vrátane vplyvu ich mocenského potenciálu.

Hľadanie modelu vzájomných vzťahov neprebíha iba medzi Slovenskom na jednej strane a Maďarskom na druhej strane, ale prebieha aj vo vnútri oboch našich štátov. O Slovensku môžem povedať – ale zdá sa, že to platí aj o Maďarsku – že zápas o podobu našich vzťahov k Maďarsku prebieha medzi tými, ktorí považujú národ za najvyššiu hodnotu, a tými, ktorí popri národe považujú za vysokú, ak nie ešte vyššiu hodnotu Európu, kresťanstvo, liberalizmus, socializmus. Uznávanie aj iných hodnôt než iba národných vôbec nebráni presadzovanie národných záujmov. Uvedené iné hodnoty predstavujú akúsi zdravú hranicu pri presadzovaní národných záujmov.

Pri spätnom pohľade mi pre hľadanie modelu vzájomných vzťahov medzi Slovenskom a Maďarskom, aj pre odhad mocenského potenciálu oboch štátov, pripadá veľmi ilustratívny spor o Sústavu vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros.

V rokoch 1991 – 1992 som bol vedúcim československej delegácie na rokovaní s Maďarskom o tomto spore. Zároveň som predsedal slovenskej vláde, ktorá rozhodovala o dokončení Gabčíkova. Pre mňa malo vtedy dokončenie Gabčíkova, okrem technických, ekologických a ekonomických aspektov aj význam testu medzinárodného postavenia Slovenska v nových postkomunistických pomeroch. Dokázali sme sa vtedy rozprávať konkrétne, až priateľsky s niektorými vtedajšími členmi maďarskej vlády o celej veci. Bol som prekvapený názorom jedného člena vtedajšej maďarskej vlády, ktorý mi v súkromnom rozhovore tvrdil, že medzinárodné spoločenstvo nedovolí Slovensku dokončiť Gabčíkovo proti odporu Maďarska. Môžem povedať, že všetky cudzie štáty zachovávali neutralitu vo veci dokončenia Gabčíkova. V priebehu rokovaní Maďarsko urobilo najmenej tri kroky, ktoré nasvedčovali, že nesprávne ohodnotili medzinárodné postavenie Maďarska.

Prvým bolo prijatie uznesenia v maďarskom parlamente v apríli 1991, ktorým maďarský parlament zaviazal maďarskú vládu, aby s Československom rokovala iba o zastavení výstavby Gabčíkova a zbúraní toho, čo bolo postavené. Uznesenie neobyčajne zužovalo

manévrovací priestor maďarskej delegácii. Kedykoľvek sa slovenská delegácia dostala do úzkych, stačilo nám nastoliť požiadavku zrušenia uvedeného uznesenia maďarského parlamentu. Maďarská strana to pochopiteľne nebola schopná dosiahnuť vo vlastnom parlamente, a tak sa obnovila naša silná vyjednávacía pozícia.

Druhé, závažné rozhodnutie maďarskej strany bolo odmietnutie zapojiť Dunakiliti do systému Gabčíkovo. Z technickej stránky je totiž Dunakiliti kohútikom do dunajskej vody. Keby ho maďarská strana bola zapojila do systému Gabčíkovo, mohla by v krajnom prípade sama rozhodovať, koľko vody pustí cez priehradu Gabčíkovo.

Posledným kľúčovým rozhodnutím maďarskej vlády bolo vypovedanie zmluvy z roku 1977 o výstavbe Sústavy vodných diel Gabčíkovo-Nagymaros. Vypovedanie zmluvy maďarskou stranou nám umožnilo dokončiť Gabčíkovo iba na Slovenskom území, vybudovať zdrž v Čunove a až doteraz využívať Gabčíkovo jednostranne. Slovenská strana si mohla dovoliť jednostranne dokončiť Gabčíkovo, pretože sme mali k dispozícii vedecké merania, že spustením Gabčíkova ekologická katastrofa nehrozí. Tento predpoklad sa po päťročnej prevádzke Gabčíkova potvrdil. Medzinárodný súdny dvor v Haagu dokázal dešifrovať tieto základné parametre sporu. Jeho rozhodnutie a následné rokovanie medzi Slovenskom a Maďarskom o splnení rozsudku vyvolávajú v Maďarsku búrlivé demonštrácie, ale základ treba hľadať v nereálnom ohodnotení medzinárodného postavenia Maďarska v rokoch 1990, 1991, 1992. Čisto technicky a ekonomicky najvýhodnejší je pre Slovensko súčasný stav. Každá dohoda s Maďarskom je technicky a ekonomicky pre Slovensko menej výhodná ako existujúci stav. Je samozrejmé, že dohoda musí približne zodpovedať počtu bodov pre Slovensko a pre Maďarsko ako vyplývajú z rozsudku Medzinárodného súdneho dvora. Spor o Gabčíkovo má okrem prevádzky vodného diela pre obe krajiny aj ten zmysel, že zrealizuje pohľady na ich medzinárodné postavenie. Pre diskusiu o slovensko-maďarských vzťahoch má Gabčíkovo ten význam, že spor prebehol, jeho výsledok už nemožno zmeniť, spor

nemožno odpísať zo slovensko-maďarských vzťahov a napriek tomu tieto vzťahy by mali byť dobré. Spor o Gabčíkovo-Nagymaros patrí medzi jednoduchšie problémy slovensko-maďarských vzťahov. Je to technické dieło, ktoré sa nedotýka najhlbších vrstiev národných emócií. Sú iné spory, menej technicky náročné, kde sú národné emócie priamo dotknuté. Budem hovoriť iba o Slovensku, pretože sa necítim kvalifikovaným, aby som hovoril o Maďarsku.

Súčasná slovenská vláda zrušila dvojazyčné vysvedčenia na maďarských školách, ktoré sa vydávali v takej podobe od roku 1918. Maďarská menšina pochopiteľne v tom vidí útok na svoje národnostné školstvo. Domáci ani medzinárodný tlak zatiaľ neprimäl slovenskú vládu ku zmene svojho nesprávneho rozhodnutia. Do tej istej kategórie patrí zrušenie zákona o používaní jazyka národnostných menšín na miestnych úradoch. Zákon z roku 1990 sme prijímali s veľkými ťažkosťami a odzrkadľoval krehký kompromis ako-tak prijateľný pre obe strany. Porušenie zákona bolo neetické a priviedlo Slovensko pod mimoriadny medzinárodný tlak, ktorému skôr alebo neskôr sa bude musieť podvoliť. S trochou fantázie sa dá povedať, že rozhodnutie slovenského parlamentu o zrušení jazykového zákona z roku 1990 bude mať rovnaký vplyv na slovenské záujmy, ako malo rozhodnutie maďarského parlamentu z apríla 1991 o tom, že maďarská vláda môže rokovať so Slovenskom iba o zbúraní Gabčíkova.

Samozrejme, že obe kauzy sú neporovnateľné, pretože pri rozhodnutí slovenského parlamentu ide o ľudí. Na druhej strane, na Slovensku sa teraz vedie vojna pomníkov. V roku 1996 slovenské politické strany vyslovili nesúhlas, aby na pamätníku v meste Veľké Kapušany na východnom Slovensku, postavenom pri príležitosti tisícstého výročia príchodu Maďarov, bolo slovo obsadenie krajiny (honfoglalás). Po viacerých ťahaniciach pomník s týmto textom tam stojí. V meste Komárno slovenské organizácie požiadali mestskú samosprávu o povolenie postaviť pomník slovenským apoštolom a spolupatrónom Európy sv. Cyrilovi a Metodovi. Mestská

samospráva v Komárne je v rukách maďarských politických strán a Slováci doteraz nedostali súhlas na postavenie pomníka.

Toto sú len niektoré príklady slovensko-maďarských problémov z posledného obdobia a bolo by možné menovať množstvo ďalších, ako by bolo možné menovať aj mnoho príkladov pozitívnej spolupráce Slovákov a Maďarov. Vymenovaním týchto problémov som chcel naznačiť, že slovensko-maďarské porozumenie nemožno budovať na ignorácii vzájomných sporov, ale na vedomí aj o vzájomných sporoch a napriek nim na hľadani porozumenia.

Aj z tohto stručného výpočtu problémov je jasné poučenie. Ak budú Slováci a Maďari zahľadení iba do svojej národnej minulosti, prítomnosti a budúcnosti, spory sa ťažko vyriešia. Slováci a Maďari potrebujeme víziu, ktorá prekračuje naše národné hranice. A netýka sa to len nás, Slovákov a Maďarov. Najreálnejšou nadnárodnou víziou je Európska únia. Je to kľúčová idea od pádu komunizmu a kritériá pre účasť sú jasne stanovené. Slovensko má v súčasnosti ťažkosti s prizvaním k členstvu v Európskej únii, ale sú dobré predpoklady, že sú to ťažkosti iba prechodné, ktoré odstráni parlamentné voľby na Slovensku v septembri tohto roku. Členstvom Slovenska aj Maďarska v Európskej únii sa odstráni množstvo existujúcich problémov. V Európskej únii sa ocitneme bok po boku a budeme musieť neraz úzko spolupracovať, aby sme presadili svoje záujmy oproti iným členom Únie. Ale to patrí v Európskej únii k veci.

Na konferencii organizovanej komisiou *Justicia ex Pax* sa patri hovoriť ešte o inej nadnárodnej idei, silnejšej než je Európska únia. Ako môže kresťanstvo prispieť k dobrému slovensko-maďarskému spolužitiu?

Kresťanstvo je jednotiacou víziou pre Slovákov aj pre Maďarov. Uhorské kráľovstvo sa niekedy nazývalo aj Mariánskym kráľovstvom a najväčšie pútnické miesto Uhorského kráľovstva bolo na Slovensku v Levoči. Symbióza kresťanstva a národa je dialektická – prepáčte za použitie tohto marxistického výrazu – v tom, že kresťanstvo na jednej strane poskytuje nadnárodnú ideu, na druhej strane posilňuje národ.

Všade, kde sa vyskytuje „zlý“ pomer medzi národnosťou a kresťanstvom, tam sa ťažšie dosahujú kompromisy, stúpa iracionalita pri rozhodovaní a racionálne argumenty strácajú váhu. Ani od pôsobenia osobitnej katolíckej cirkvi nemožno očakávať v slovensko-maďarských vzťahoch ignorovanie reality. Realita slovensko-maďarských vzťahov má dopad aj na samotnú katolícku cirkev. Osemdesiat rokov po rozpade Uhorského kráľovstva a dvadsať rokov po vytvorení samostatnej cirkevnej provincie ešte stále nie sú rozdelené právne vzťahy medzi Ostrihomskou arcidiecézou a Trnavskou. Katolícka cirkev by si však mala byť vedomá potencionálnych rizík slovensko-maďarských vzťahov a cielavedome pracovať na ich odstránení. Koneckoncov katolícka cirkev nikdy nedávala náhle rýchlopôsobiace riešenia, ale pôsobila krok za krokom, ale dôsledne. Pomalá, ale dôsledná podpora všetkých pozitívnych prvkov slovensko-maďarských vzťahov zo strany katolíckej cirkvi by mohla veľmi účinne prispieť k porozumeniu. Zatiaľ sú takéto kroky príliš zriedkavé.

Pôsobenie kresťanstva ako nadnárodnej vízie je možné len vtedy, keď kresťanstvo postavíme naozaj nad národ. Iba také presvedčenie dodáva silu radovým občanom aj politikom zasiahnuť proti extrémistom, ktorí povyšujú národnú myšlienku nad všetko.

Osem rokov pôsobím v Kresťanskodemokratickom hnutí a tam sa nám vcelku darí premieňať spoločnú ideovú príslušnosť do praktickej politiky. Samozrejme aj tam musíme rešpektovať realitu, musíme si uvedomovať existenciu rozporov, dokonca aj takých, ktoré v súčasnosti nie sme schopní prekonať. Sila kresťanskej demokracie spočíva v tom, že spory, ktoré momentálne nie sme schopní vyriešiť, nepremietame do iných sfér našej spolupráce. Keď nejaký problém nevieme teraz vyriešiť, dáme ho bokom a vôbec to nebráni našej spolupráci v iných oblastiach. To platí pre spoluprácu Kresťanskodemokratického hnutia a Maďarského kresťanskodemokratického hnutia na Slovensku, ako to platilo aj pre spoluprácu Kresťanskodemokratického hnutia a Maďarskej kresťanskodemokratickej ľudovej strany, kým sa táto strana nedostala do súčasných ťažkostí. Vizia

kresťanskej Európy zostáva platnou víziou. Keď sa niekedy v budúcnosti podarí dosiahnuť stav, že kresťanskí politici zo Slovenska a Maďarska budú spoločne presadzovať na európskej alebo svetovej úrovni kresťanské riešenie niektorého európskeho alebo svetového problému, bude to ideálny stav. Ako príklad možno uviesť konferenciu Spojených národov o populácii v roku 1994 v Káhire. Slovenskú delegáciu vtedy viedol kresťanský demokrat a v rámci prípravy na konferenciu pokúšali sme sa dosiahnuť koordináciu s maďarskou delegáciou, ale bez väčšieho úspechu.

Nie je dobré zamerať sa iba na svoje národné videnie bez nadnárodnej vízie. Rovnako nie je dobré zamerať sa iba na aktuálne problémy a vybrať ich z historického kontextu. Ak porovnáme slovensko-maďarské vzťahy pred sto rokmi a teraz, dojdeme k reálnejšiemu obrazu aj ich súčasného stavu. Pred sto rokmi bolo Maďarsko na vrchole svojho postavenia. Vyrovnáním s Rakúskom dosiahlo prakticky nezávislosť a pripravovalo sa na triumfálne miléniové oslavy. Ale keď si prečítame spisy Istvána Biboa, bol to štát postavený na ilúziach a bolo len otázkou času, kedy sa v tej podobe musí zrútiť. Slovensko sa koncom minulého storočia opätovne prebúdzalo k národnému životu po prehre v revolúcii 1848. Dvadsiate storočie nakoniec všetko zrovnalo svojimi vojnami a svojimi diktáturami. Proti komunizmu sme bojovali spoločne, čo je praktickým dôkazom, že nadnárodná vízia je možná.

Slovenský šíp letí na Západ, pretože tak je predurčený svojimi dejinami, svojím náboženstvom, svojou kultúrou a všetko to zdieľame spolu s Maďarmi. Iba naša reč je východná, slovanská, ale nepovažujeme to za nevýhodu. Ostatne maďarčina nie je o nič západnejšia. Pohľad na mapu ukazuje, že bez slovensko-maďarskej spolupráce nemožno usporiadať strednú Európu. V tom je naša spoločná zodpovednosť nielen pred svojimi národmi, ale aj pred Európou. Slováci a Maďari zasa rozhodnú o tom, či stredná Európa zostane jednotná.

Budapešť 6. marca 1998